

סימן קה

ביטול הופעה של נגן

מסתמא כשבא לחזור חזר מיד בעוד שימצאו להשתכר.

וכן היא דעת הרא"ש (פ"ו ס' ב'). לדעת התוס' והרא"ש, תביעתו של הנגן צודקת לכאורה, וחייבים לשלם לו כפועל בטל. שהרי ביטלו את הופעתו כאשר כבר לא יכול היה להשכיר את עצמו לאחרים. ודעת הרמב"ן (ד"ה הא, והא, ואני), הר"ן (ד"ה בד"א, נותן), והנמוק"י (לר"ף דף מ"ו ע"ב בראש העמוד) היא, שכשם שהפועלים חייבים לבעה"ב בדבר האבד, כך בעה"ב חייב לפועלים בדבר האבד. אלא הכא מיירי כשלא גרם להם הפסד, וכגון פועלים שלא היו מוצאין להשכיר את עצמן בתחילה; רק כשהלכו, שהיא כתחילת מלאכה – חייב, שכשם ששאר דברים נקנים בקנין, כך שכירות פועלים נקנית בהתחלת מלאכה. אך כשהיו מוצאין עצמן להשתכר ונתעכבו מחמתו – בכל מקרה חייב, אפילו כשלא הלכו ולא היה קנין. והנה לדעה זו טענתו צודקת; שהרי גם הם מודים שאם לא יכול היה להשכיר את עצמו עתה, חייב בכל אופן.

ובקצוה"ח (סי' של"ג ס"ק ב' ד"ה שוב) הביא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' תתכ"א) שבמקום מניעת רווח אין דינא דגרמי. והמהר"ם הביא ראייה מסוגייתנו, האומרת שאם בעה"ב הטעה את האומנין, אין להם עליו אלא תרעומת.

המהר"ם הביא ראייה נוספת מן הירושלמי (ב"מ פ"ה ה"ג), שם נאמר שהמבטל כיסו של חברו פטור. והקצות הסביר שלדעת התוס', המחייבים כאן משום דינא דגרמי, מי שמבטל פועל ממלאכתו אינו מבטל את כיסו אלא מבטל את גופו; ולכן יש לחייבו משום "שבת", כדן חובל בחבירו. אולם בנתיחה"מ (ס"ק ג') חלק עליו וכתב שאין כאן "שבת", שהרי לא סבל בגופו

ראשי פרקים

שאלה

- א. שוכר פועלים שחזר בו
- ב. טענת מקח טעות
- תשובה

שאלה *

אדם הוזמן לנגן בשתי מסיבות שארגן מוסד אחד בימי החנוכה. המזמינים לא היו מרוצים מן ההופעה הראשונה, ולכן החליטו לבטל את הופעתו השנייה. לדברי הנגן, הודעת הביטול הגיעה אליו בזמן שכבר לא יכול היה למצוא מקום אחר להופיע בו באותו ערב, ודרש שישלמו לו עבור ההופעה שבוטלה.

א. שוכר פועלים שחזר בו

נאמר במסכת ב"מ (ע"ו ע"ב):

תניא: השוכר את האומנין... או בעה"ב הטעה אותו – אין להן זה על זה אלא תרעומת. במה דברים אמורים? שלא הלכו; אבל הלכו חמדים ולא מצאו תבואה – נותן להם שכרן משלם; אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן. עושה מלאכה לידעב ובטל.

על כך כתבו בעלי התוס' (ד"ה אין):

קשה לר"י: (מדוע כשלא הלכו אין להם זה על זה אלא תרעומת) דהא ק"ל כר' מאיר. דדאין דינא דגרמי... א"כ אמאי לא יתן להם כפועל בטל, כיון שעל ידו נתבטלו אותו היום? ויש לומר, דמיירי שכשחזר בו עוד ימצאו להשתכר... וכי מפליג בסמוך בין לא הלכו חמדים להלכו ומצאו שדה לחה, הוה מצי לפלוגי אף בלא הלכו כלל, בין יכולין להשתכר לבין שאינם יכולים להשתכר. אלא אירחא דמילתא נקט. דבהלכו לא שכיר שימצאו עוד להשתכר; ואם לא הלכו,

* אייר תשמ"ט.

וא"כ יש לומר שלרוב הדעות: התוס', הרא"ש, הרמב"ן, הריטב"א, הר"ן והנמוק"י, וכן לפסק השו"ע – חייבים לשלם; ורק לדעת המהר"ם מרוטנבורג אולי פטורים. ולכן קרוב לוודאי שחייבים לשלם.

ב. טענת מקח טעות

מיהו טענת מנהלי המוסד היא שחזרו בהם משום שנגינתו לא היתה לפי דרישותיהם, וא"כ יש כאן מקח טעות. והוא טוען שההופעה נכשלה מפני שהתלמידים לא נהגו כשורה. ולדעתם בוודאי רשאים הם לחזור בהם משום מקח טעות. אך לדעתו אין להם זכות כזאת. עוד הוסיף הנגן וטען שאם היו בודקים אותו היטב מקרוב – אולי לא היו לוקחים אותו מלכתחילה, ולא היה נגרם לו הפסד על ביטול הערב השני.

ביחס לטענה זו, שהם אחראים מכיון שלא בדקו אותו מראש – צ"ע אם האחראיות עליהם. כי הם סברו לתומם שהוא נגן מקצועי; ואמנם יתכן שהוא אכן כזה. אך נראה שאינו מתאים לאותו סוג של תלמידים. ולפחות היה עליהם להתנות עמו שרק אם יצליח בהופעה הראשונה, יקחו אותו גם להופעה השנייה (אם כי יתכן שמסתמא על דעת כן שכרוהו, על-מנת שיצליח).

חשובה

למעשה נראה שמכיון שלרוב הדעות המוסד חייב לשלם; ומזמיני הנגן לא בדקו אותו לפני כן ולא התנו עמו כלום – יש להטות את הדין לחובתם, ועליהם לשלם כפשרה שני שליש משכר פועל בטל.

ולא ביטל את יכולתו הפיזית לעבוד. ולדעת נתניה"מ חיובו של בעה"ב לפצות את הפועל הוא מתקנת חכמים, עי"ש.

ולדעת קצוה"ח בהסבר דעת המהר"ם מרוטנבורג, החילוק בין הלכו ללא הלכו, הוא כמו חרמבן והר"ן, שכתבו שהליכת הפועלים לעבודה מהווה קנין, ולכן בעל הבית חייב לשלם אם חזר בו; וכשלא הלכו, לא היו קנין, ופטור.

ולמעשה כתב הקצות שמסתבר טעמו של המהר"ם, ואף השו"ע (סעי' ב') לא הביא את סברת התוס' לחייב מטעם דינא דגרמי. ומסיים הקצות: "וידוע דנפיש חיליה דמהר"ם להוציא ממון על ידו"; וק"ו לפטור מתשלום.

וצ"ע בנד"ד, כשהיו שתי הופעות, האם בואו של הנגן להופעה האחת דינו כ"הלך", והוא נקנה בכך גם להופעה השנייה, או שמא כל הופעה יש לה דין שכירות בפני עצמה. ואם נאמר שאין כאן קנין בהופעה השנייה – הרי הם פטורים מלשלם לו.

ועי' מחנהאפרים (הל' ערב סי' א') שכתב ששומרים מתחייבים בשמירה מדין ערב. כלומר, מכיון שבעה"ב סמך עליהם והסתלק משמירתו, חלה האחראיות עליהם. וא"כ יתכן לומר שהוא הדין בפועל שהסתמך על הבטחתו של בעה"ב שישפק לו עבודה, ולכן לא הלך לעבוד במקום אחר, ובעה"ב חזר בו.

וכן כתב הריטב"א (ב"מ ע"ג ע"ב ד"ה האי, ועי' דף ע"ה ע"ב ד"ה להביא), שחיובו של בעה"ב – מדין ערב; שמכיון שהפועלים הסתמכו עליו וחזר בו – חייב. וצריך לומר שאין להם עליו אלא תרעומת, כשיכלו להשיג עבודה אחרת. אך כשלא יכלו להשיג עבודה אחרת, חייב בעה"ב לשלם לפועל את שכרו גם ללא קנין, אלא בגלל ההסתמכות של הפועל על בעל הבית.